

Geschiedenis van een Hagelandse heuvel. De Middelberg te Rotselaar doorheen de eeuwen (tot 1940)

B. Minnen

Inleiding

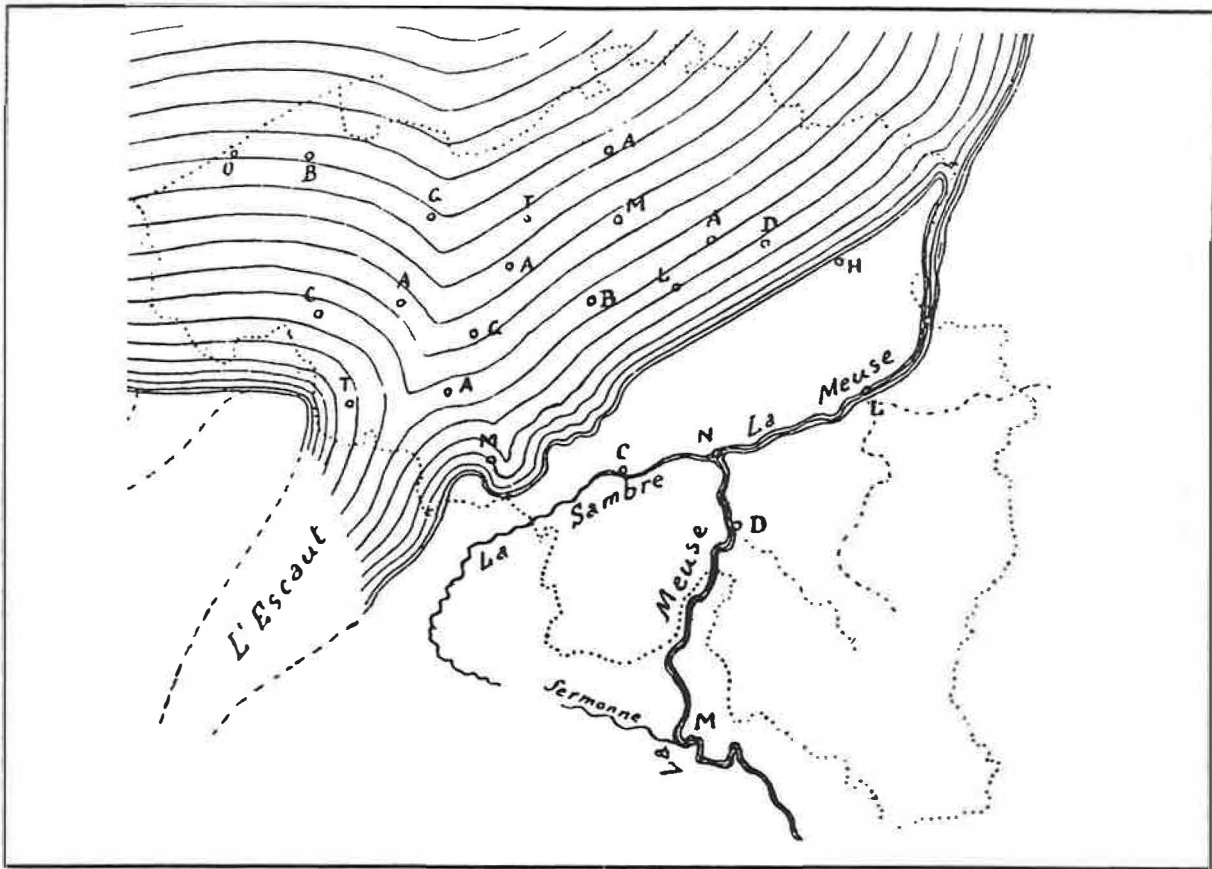
De Middelberg is vandaag een riant woonparkgebied in Rotselaar dat op één rij kan gesteld worden met gelijkaardige groene villegiatuurzones die na de Tweede Wereldoorlog in het Leuvense zijn gecreëerd zoals in Keerbergen-Tremelo, Linden (Hooglinden) en Winksele (Schoonzicht). Verkavelprojecten zoals die hier plaatsvonden vanaf het einde van de jaren 1960 zijn vandaag ondenkbaar geworden, nu de groene ruimte in Vlaanderen zo een schaars goed is geworden. Dankzij het besef dat met de weinige groene en open ruimte die we nog kennen, behoedzaam en duurzaam moet worden omgesprongen, konden de laatste twee Hagelandse heuvelruggen in de gemeente Rotselaar, de Wijngaardberg en de Beninksberg (deelgemeente Wezemaal), gevrijwaard worden van bouwprojecten.

Op de Middelberg was, tot in de jaren 1960, “niets”, dat wil zeggen: er was de opvallende langgerekte heuvelrug in het landschap, drager van één van de laatste, zeldzame heidebiotopen van de provincie Brabant, met een opmerkelijke fauna, zoals het korhoen en de nachtzwaluw. De Middelberg zou met andere woorden vandaag een uniek natuurgebied kunnen zijn geweest. Nochtans – en dit geldt voor zoveel gebieden die vandaag op het eerste gezicht “natuur”-relicten lijken te zijn – heeft ook de Middelberg in een verder verleden wel degelijk een rol gespeeld in het leven van bepaalde groepen mensen. Bij nader toezien blijkt de berg zelfs meer dan één functie te hebben vervuld. In deze bijdrage brengen we een overzicht van deze historische functies.

1. Een versteende zandbank

De Middelberg is een langgerekte oost-west-gerichte ijzerzandsteenbank, met steile flanken, waarvan de hoogte geleidelijk afneemt van west (58 m) naar oost. In het oosten, nabij de grens met Gelrode (Aarschot), verheft zich een kleine sub-top, de “IJzerenberg” (50 m).

De Middelberg behoort, samen met de Heikantberg, de Wijngaardberg en de Beninksberg, tot de noordwestelijke uitlopers van de Hagelandse heuvelruggen. Het Hageland is een overgangsgebied tussen het glooiende Brabantse leemplateau, in het zuiden, en de zandige Zuiderkempen, ten noorden van de Demer. De Hagelandse heuvelruggen strekken zich alle uit van het westen-zuidwesten naar het oosten-noordoosten. Dezelfde oriëntatie herkent men in België nog op andere plaatsen: de heuvels van de Condroz, maar ook ... de zandbanken voor de Belgische kust.

Afb. 1. De Diestiaanzee. L = Leuven, A (rechtsboven L) = Aarschot, D = Diest.

De oorsprong van deze harde ijzerzandstenen banken ligt inderdaad in de zee. Tijdens een groot deel van het Tertiaire tijdperk (70-1 miljoen jaar geleden) lag noordoost-Brabant onder de zeespiegel. Zo'n 15 miljoen jaar geleden ontstonden er in deze zee sterke getijdenstromingen; er werden zeer dikke lagen glauconiethoudende zanden afgezet, terwijl de stromingen diepe geulen sloegen in de oudere afzettingen. Het glauconiet bevatte veel ijzer. Toen de zee zich nadien begon terug te trekken, traden de zandbanken in contact met de lucht: zij begonnen te verharderen, en door oxydatie van het ijzer kregen deze banken hun typische roestbruine kleur. Naarmate de zee zich verder en verder verwijderde, werden de geulen tussen de banken steeds dieper uitgespoeld. Uiteindelijk bleef een oeroud zandbankenlandschap achter op het drooggekomen land: het Hageland was geboren. Tijdens de laatste IJstijd voerden windstormen zand en leem aan en bedekten de heuvels met een dikke laag zand en leem. In het noordelijke Hageland gleed dit materiaal door de werking van vorst en regen van de steile heuvelhellingen, waardoor op de toppen de tertiaire steenlaag weer aan de oppervlakte trad. Zo vormde zich de bodemverscheidenheid van het noordelijke deel van het Hageland: schrale, stenige zandsteenruggen, waar het tertiaire Diestiaan dagzoomt, lemig zand aan de voet van de heuvelhellingen, en jongere kleiafzettingen in de rivierdalen, zoals in de Demer- en Wingevallei. De geologische benaming "Diestiaan" die men aan deze zandsteensoort gegeven heeft is afgeleid van het stadje Diest, dat temidden van dergelijke ijzerzandstenen opduikingen gelegen is.

2. Van prehistorie tot Volle Middeleeuwen

De spectaculairste sporen van de oudste aanwezigheid van de mens in Rotselaar werden in de jaren 1977-1979 ontdekt, bij grootscheepse baggerwerken voor de aanleg van de A2-E314. De zandwinningsput die toen ontstond vulde zich met water, en vormt vandaag het 'meer' van Rotselaar. Bij de zandopspuitingen werden massa's artefacten uit de Oude Steentijd (Midden-Paleolithicum, ca. 100.000-35.000 v. Chr.) aan de oppervlakte geworpen, naast tientallen fossiele resten van mammoeten, wolharige neushoorns en andere dieren die hier rondwaalden tijdens de laatste IJstijd. Men neemt aan dat de toenmalige jagers de Rotselaarse heuvelruggen benutten als uitzichtpunten vanwaar de rondtrekkende kudde wilde dieren gemakkelijk gezien konden worden. Enkele losse, verspreide vondsten op en nabij de Rotselaarse heuvels wijzen inderdaad op menselijke aanwezigheid. Het betreft vijf vindplaatsen op en aan de voet van de Heikantberg, drie oppervlaktevondsten (een klein aantal silex-artefacten) op de westelijke en zuidwestelijke helling van de Middelberg (hoogtelijn 57,5 en 55 m) en ter hoogte van de Paternosterstraat nr. 35 (30 m), en enkele stenen voorwerpen op de Wijngaardberg; sommige daarvan lijken uit het Mesolithicum te dateren (Midden-Steentijd, ca. 8.000-5400 v. Chr.).

Uit het daaropvolgende Neolithicum (Nieuwe Steentijd), toen de mens een sedentair bestaan ging leiden, zijn in Rotselaar nog geen sporen gevonden. In de Keltische tijd (700-57 v. Chr.) werden sommige Hagelandse heuvelplateaus omgevormd tot versterkte vluchtnederzettingen, zoals de Kesselberg (uit de La Tène-periode, 450-57 v. Chr.), waarvan de aarden wal deels nog zichtbaar is. Maar op de eerder smalle Rotselaarse heuvelruggen heeft men dit niet kunnen vaststellen. Wel werd enkele jaren geleden nabij de Dijle in Rotselaar een Eburonenmunt gevonden, van een munttype dat werd geslagen om de opstand van Ambiorix tegen de Romeinen te financieren.

Uit de Romeinse periode (57 v. Chr.-5de eeuw) zijn in het noorden van het Hageland tot nu toe zeer weinig sporen van Romeinse bewoning teruggevonden, dit in schril contrast met de zuidelijke rand van het Hageland, op de overgang met het vruchtbare Brabantse leemplateau op de lijn Leuven-Tienen. Daarom is de vondst in februari 2002 van een Romeinse villa, vlak aan de rotonde in Rotselaar, tijdens de aanleg van de carpoolparking, zo belangrijk. Een Romeinse villa was een grote landbouwuitbating, meestal de kern van het grootgrondbezit van een welstellende, inheemse Gallo-Romeinse familie. De resultaten van het onderzoek laten nog even op zich wachten; maar in ieder geval werden er fundamenten aangetroffen in ijzerzandsteen, wat hoogstwaarschijnlijk in de richting wijst van een lokale steengroeve op een Wezemaalse of Rotselaarse heuvel. Wellicht dateert deze bouwfase van de villa uit de 2de eeuw.

En de 'Heirbaan' dan, die kaarsrechte weg tussen de Heikantberg en Middelberg? Deze zandweg werd aangelegd in de 19de eeuw, en wegens zijn rechlijning verloop heeft hij nadien zijn huidige naam gekregen.

Het ziet er dus naar uit dat de Rotselaarse heuvels sinds de Midden-Steentijd onbewoond zijn gebleven, tot in de jaren 1960. Waren de ruwe 'bergen' voor jagers nog interessante pleisterplaatsen, voor de sedentaire landbouwers uit de latere eeuwen waren ze geen geschikte bewoningsplaats. De vroegste landbouwers zochten immers gemakkelijk te bewerken gronden op, niet ver van bronnen of waterlopen, dus op enige afstand van de heuvels. Op die plaatsen ontstonden dan ook, tijdens de Vroege Middeleeuwen (Frankische en Ka-

rolingische periode, 5de-9de eeuw), de huidige dorpskernen en de gehuchten van Rotselaar en Wezemaal. De woonkernen het dichtst bij een heuvelrug waren het Frankische gehucht Bexem (te Rotselaar-Heikant, in de buurt van het Rega's Hof), en de dorpskom van Wezemaal (oudste vermelding van dorp en kerk: 1044).

3. De galgen van de Middelberg

Op het einde van de 12de eeuw kwam Rotselaar in handen van een nieuwe familie, afkomstig van een Leuvens geslacht van onvrije dienstmannen aan het hof van de hertog van Lotharingen-Brabant in Leuven. Deze ex-dienstmannen kregen van de hertog Rotselaar in leen. Vanaf omstreeks 1175 noemden zij zich 'van Rotselaar', en al gauw gingen zij alle macht in het dorp autonoom uitoefenen, tot en met het recht om doodstraffen uit te spreken en die ook zelf uit te voeren, een voorrecht dat maar weinige adellijke families in Brabant was gegund. Ook hun buurmannen, de heren van Wezemaal, genoten dit voorrecht. De heren van Rotselaar en van Wezemaal behoorden dan ook tot de belangrijkste leenmannen van de hertogen van Brabant. De Rotselaars bouwden rond 1200 een woontoren of donjon - in ijzerzandsteen - nabij de Dijle (waar zich nu de boomkwekerij Dioos bevindt). Het kasteel van de heren van Wezemaal lag tussen de Rigessel en de pastorie van Wezemaal. De Middelberg bevond zich dus op de grenszone van twee 'heerlijkheden', waar machtige adellijke families ongehinderd alle gezag in handen hadden. Bovendien grensde de Middelberg in het oosten aan het rechtsgebied van de heren van Rivieren, een heerlijkheid die grote delen van Betekom en Gelrode omvatte.

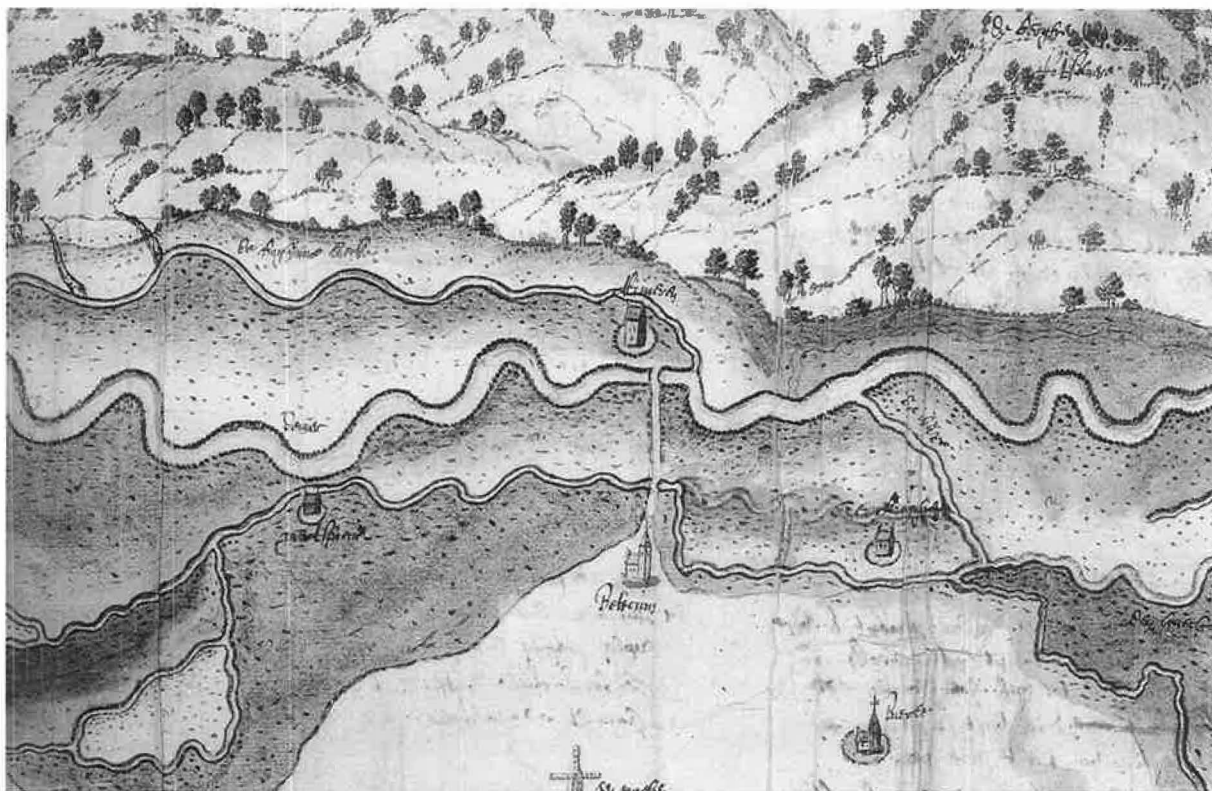
Afb. 2. Wijnstaken in de buurt van Aarschot (rechtsboven) en de galg op de Galgenberg te Rotselaar. Detail uit een figuratieve schetskaart van de heerlijkheden Rotselaar en Wezemaal, midden 16de eeuw (vóór 1573). Uit: Minnen, *Hertogdom Aarschot*, 312-313.

Precies op die grenszone lieten beide heren galgen oprichten. De galg van de heren van Rotselaar verhief zich op de uiterste oostelijke punt van de Middelberg, de IJzerenberg, dus vlak bij de grenzen met de heerlijkheden Wezemaal en Rivieren. Op een boogscheut daarvan verrees de galg van Rivieren, op de Eikelberg. Hier kronkelde de oude weg van Leuven naar Aarschot langs de beide heuvels, zodat de galgen voor reizigers van ver zichtbaar waren, als grensteken en als waarschuwing. Die van Wezemaal verhief zich even verderop naar het westen langs diezelfde weg, langs de flank van de Middelberg, vlak bij de grenslijn met de heerlijkheid Rotselaar. De huidige Galgenstraat herinnert daar nog aan.

De heren van Rotselaar gingen ook op economisch vlak het gebruik van de Heikant- en Middelberg bepalen tot aan de Franse Revolutie.

4. Het bos van Rotselaar

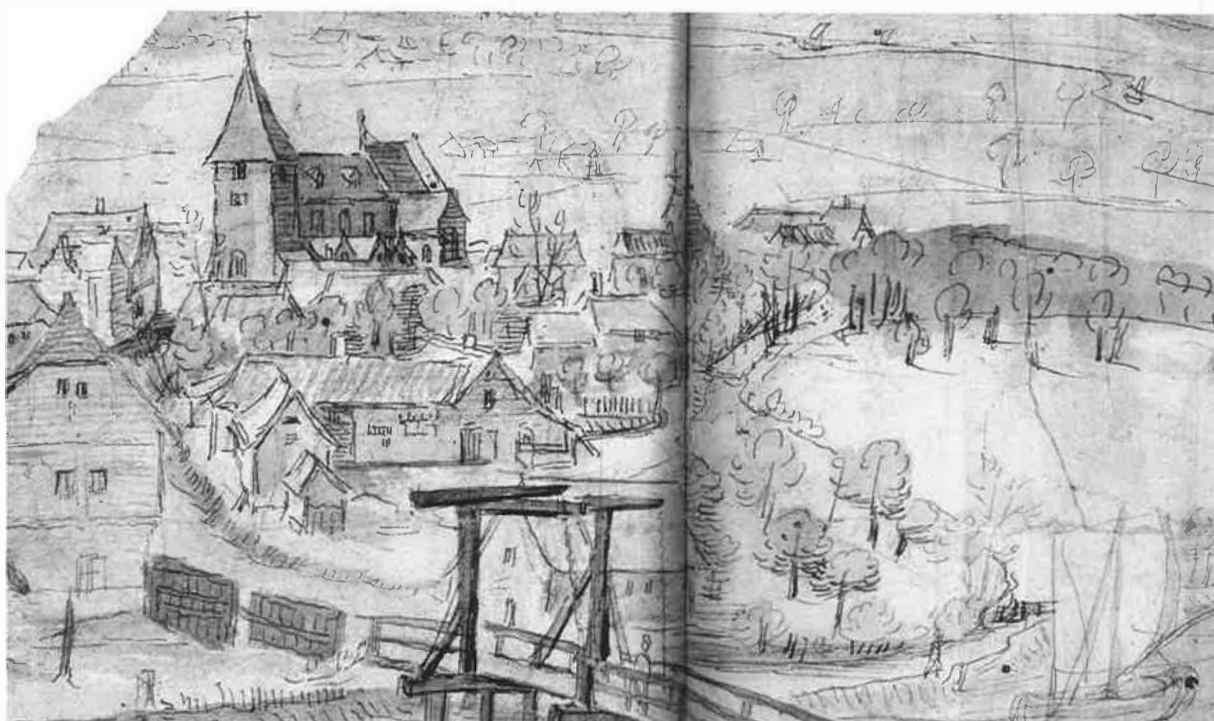
Het overgrote deel van het bos- en heidegebied op en tussen de Heikant- en Middelberg was eigendom van de heren van Rotselaar en hun opvolgers, de hertogen van Aarschot, eerst uit het machtige huis van Croÿ (1516-1612), nadien, tot aan de Franse Revolutie, uit het al even aanzienlijke geslacht van Arenberg. De vroegst vermelde Rotselaarse heuvel is de Heikantberg, toen nog de 'Rodeberg' geheten (1265), wat wijst op enkele bosrooiingen (letterlijk: 'gerooide berg'). De Middelberg ontleende zijn (eveneens middeleeuwse) naam aan zijn ligging tussen de Heikant- en Wijngaardberg (die laatste naam kreeg die heuvel pas in de periode 1815-1850, toen daar een grootschalig wijnbouwexperiment werd opgezet).

Afb. 3. De Rodeberg (Heikantberg) en de Middelberg ("de berghen van Rotselaar"), fel gedrongen afgebeeld op een figuratieve rolkaart van de baronieën Rotselaar en Aarschot (1596-1598). Uit: Minnen, *Hertogdom Aarschot*, 64-65.

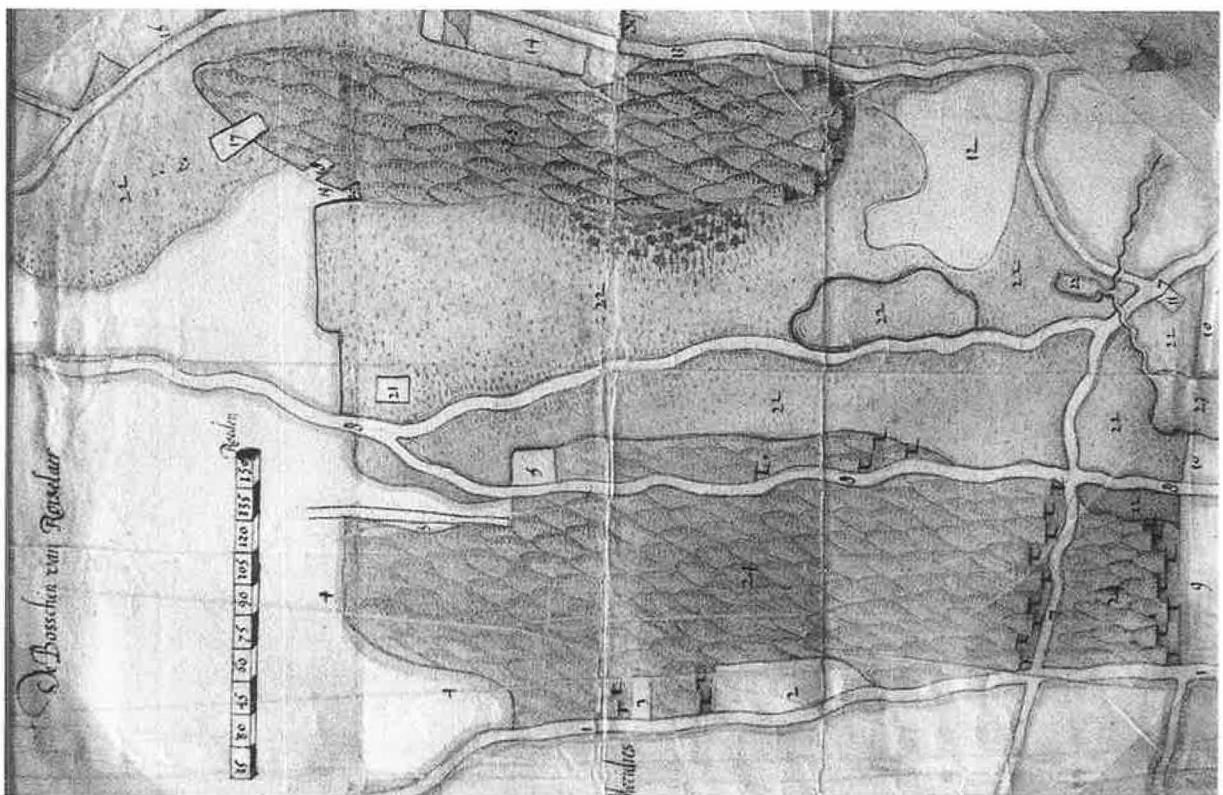
De bossen op de Rode- en Middelberg besloegen rond 1440 nog meer dan 175 hectaren, of 10,8 % van de totale oppervlakte van Rotselaar van vóór de gemeentefusies in 1977. Het was de inwoners van Rotselaar verboden om het bos te betreden. Maar hout was in die tijd een levensnoodzakelijk goed als constructiemateriaal voor woningen en allerlei werktuigen, en als brandstof. Door de bevolkingstoename na de depressie van de 14de eeuw waren in het begin van de 15de eeuw in de rest van Rotselaar alle bossen van betekenis verdwenen. In de vallei tussen Rode- en Middelberg lagen de woeste of 'gemene' (= gemeenschappelijke) gronden, waarop de dorpelingen vrije gebruiksrechten genoten. Dat heidegebied werd gebruikt voor het weiden van vee, men stak er heideplaggen en turf, men vond er sprokkelhout, twijgen, en joeg er op konijnen en vogels. Vooral voor de arme dorpsbewoners (toch een 25% van de bevolking) vormden deze 'waardeloze' gronden een levensnoodzakelijke overlevingsbron.

Afb. 4. De Heikantberg; realistisch detail op een dorpsgezicht op Werchter, 1596-1601. Uit: Minnen, *Hertogdom Aarschot*, 352-353.

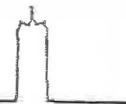
Door de bevolkingstoename waren rond 1400 door overbepassing en overbeweiding alle bomen in de vallei verdwenen; het gebied bestond sindsdien uit laag kreupelhout en vooral heide. In het uitgeturfd gebied ten zuiden van Zallaken hadden zich enkele brede vennen gevormd. De grootgrondbezitters (de heren van Rotselaar en de abdij Vrouwenpark) waakten angstvallig over hun uitgestrekte privébossen op de heuvels (Vrouwenpark bezat bovendien een uitgestrekt eikenbos, het 'Kloosterbos', ten zuiden van de huidige steenweg Leuven-Aarschot). Maar de druk op de woeste gronden en de bossen werd zo groot, dat de heer van Rotselaar in 1419 het toezicht op de heerlijke bossen versoepelde: er werden nog "slechts" twee heerlijke boswachters aangesteld, en de boetes voor inbreuken in het hoogstammig deel werden beperkt. In 1447 nam hij de gemene gronden in de depressie tussen de beide heuvels in bescherming en verbood hij elke verdere verkaveling.

Nadat het adellijk geslacht van Rotselaar uitstierf en het dorp in 1516 in handen was gekomen van allochtone, superrijke adellijke families, werd het beheer van de bossen verwaarloosd. In 1598 werd het bosgebied van de hertog van Aarschot omschreven als “quaede schavyen (waardeloze gronden) ende savelachtige landen ende bosschen”, en in 1686 werden de bossen bestempeld als “slechte heybosschen”. De oudste kaart van de beide heuvels (1605) geeft de bossen weer van Karel van Croÿ, hertog van Aarschot (1595-1612), op de Heikantberg en de Middelberg, en de tussenliggende heidezone. De kaart is gericht naar het westen, het noorden ligt dus links. Links zien we het uitgestrekte bos op de Middelberg, dat links geflankeerd wordt door de oude weg van Leuven naar Aarschot (grotendeels de huidige Olivierstraat) en de grens van de baronie Wezemaal. Rechts bevindt zich het wat kleinere boscomplex van de Rodeberg (vervormd tot ‘Raasberg’).

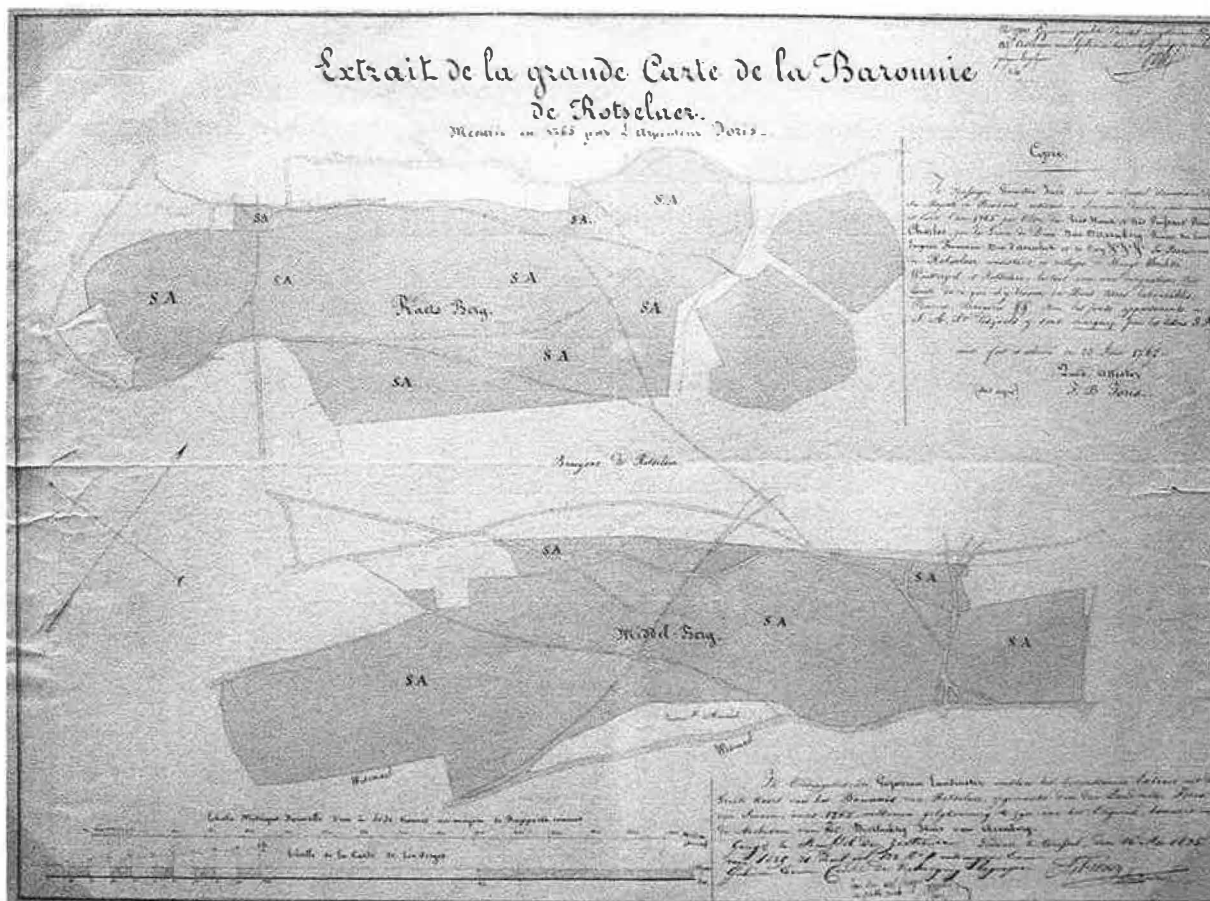
Afb. 5. Figuratieve kaart van de Heikantberg en de Middelberg uit 1605 (foto: Jos Kennis).

Rechts van de Rodeberg slingert zich de weg van de Heikant naar het gehucht Zallaken (onderaan), de huidige Kwikstaartweg. De Rodeberg werd in het noordwesten en het westen geflankeerd door een heidegordel (waarvan vanaf het einde van de 17de eeuw de naam ‘Heikant’ zou worden afgeleid). Aan de zuidkant gaat het hoogstammig bos van de Rodeberg over in een zone met kreupelhout. De depressie tussen de beide heuvelruggen werd volledig ingenomen door een heideveld. In de oostelijke heidezone, die zich verbreedde tot tegen het gehucht Zallaken, lagen enkele uitgestrekte, oude turfvennen. De contouren van de hertogelijke bossen te Rotselaar-Heikant bleven nagenoeg ongewijzigd tot aan het einde van het Ancien Régime, zoals we kunnen zien op de grote wandkaart van de baronie Rotselaar uit 1765, opgemaakt door landmeter Jan-Baptist Joris in opdracht van de hertog van

Arenberg. Van het gedeelte van deze wandkaart met daarop de bossen te Rotselaar maakte dezelfde landmeter in 1767 een vereenvoudigde kopie.

Na de langdurige oorlogsperiode onder het bewind van de Franse koning Lodewijk XIV (1651-1715) werd het beheer van de bossen gerationaliseerd. Toen bestond het boscomplex, nog steeds 165 hectare groot, nagenoeg volledig uit schaarhout. Het schaarhout was normaal op zeven jaar volgroeid. Aanvankelijk werd alle schaarhout van Rotselaar in hetzelfde jaar verkocht en gerooid.

Afb. 6. De Heikantberg en Middelberg in 1767. Vereenvoudigde kopie van een deel van de grote wandkaart van de baronie Rotselaar uit 1765, door landmeter Jan-Baptist Joris (foto: Jos Kennis).

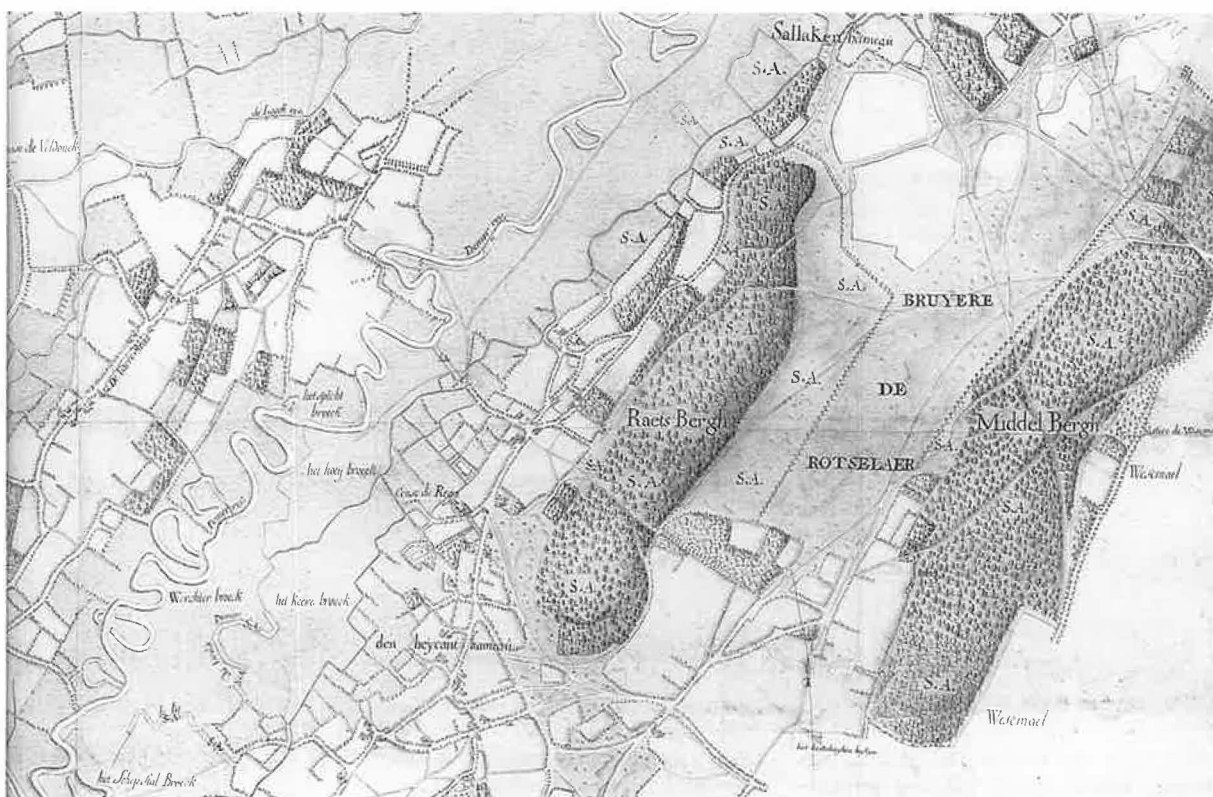
Na 1735 ging men over tot een splitsing in twee rooihelften: eerst werd het 'Raatsbergbos' (Heikantberg) en een deel van het Middelbergbos gekapt; enkele jaren later was het dan de beurt aan het andere deel van het Middelbergbos en een kleiner bos elders in Rotselaar. Men voerde deze opdeling in omdat door de aanvankelijk slechte toestand van de bossen niet alle bospercelen gelijktijdig 'rijp' waren. Na elke zevenjaarlijkse rooiing werden nieuwe schaarhoutscheuten aangeplant. Door deze maatregelen nam de productiviteit van de bossen aanzienlijk toe. De kopers waren groothandelaars, die meerdere loten opkochten en zorgden voor de verdere distributie en de uitvoer van het hout. Een deel daarvan werd door houtskoolbranders vooraf omgezet in houtskool. Het transport van het hout en de houtskool gebeurde per trekschuit, het meest geschikte bulktransportmiddel uit die tijd. Voor de verkoop van het hout of de houtskool moesten de handelaars hun vracht laten meten en moesten zij stapelrecht betalen (het 'amergeld') op één van de drie laad- en losplaat-

sen of 'amers' in de baronie Rotselaar (Wakkerzeel, Haacht en Ninde, onder Werchter). De houtuitvoer was belangrijk: tussen 1777 en 1794 werden in de baronie Rotselaar minimum 1.119.000 bundels hout gestapeld, of jaarlijks gemiddeld 62.166,6 bundels (ca. 1934m³). De belangrijkste stapelplaats was de nieuwe amer van Ninde (1777): ruim 65% van alle hout uit de baronie Rotselaar werd daar gestapeld en verhandeld.

5. De wijn van Rotselaar

Kort voor 1265 had de heer van Rotselaar een wijngaard aangelegd tegen de flank van de Rodeberg (Heikantberg). Ook de abdijs Vrouwenpark (door de heren van Rotselaar gesticht kort voor 1215) verwierf wijngaarden op de Rodeberg.

Afb. 7. De Heikantberg en Middelberg op de wandkaart van het hertogdom Aarschot uit 1765 (Jan-Baptist Joris).

De meeste wijngaarden in het laatmiddeleeuwse Rotselaar lagen aan de voet van de Rodeberg en in andere, vlakke gedeelten van het dorp. De belangrijkste wijngaarden, die van de heer van Rotselaar en van Vrouwenpark, lagen tegen de Rodeberg aan. Toch zijn op oude topografische kaarten op de Middelberg duidelijk twee langgerekte, regelmatig gevormde terrassen te zien, die zich omheen de west-zuidwestelijke hoek plooiën. Zeker in het begin van de 15de eeuw lagen er enkele kleine wijngaarden aan de voet van de Middelberg. In 1419 lagen er, op een totaal van 30 recent aangelegde wijngaardpercelen, 17 wijngaarden op de Galgenberg (de IJzerenberg), op de zijde gekeerd naar Betekom. Deze wijngaarden bevonden zich dus niet aan de zuidzijde, zoals men zou verwachten, maar aan de noordoost-oostkant van de Galgenberg. De eerste wijngaard in de reeks lag aan de voet van de hel-

ling, en reikte tot tegen het heidegebied. De standaardmaat van de meeste van die wijngaarden was 25 roeden (8,2 are). De Rotselaarse wijngaarden bleven bestaan tot diep in de 16de eeuw, toen zij, wegens economische redenen, wegens de langdurige oorlogstoestand tijdens de Opstand tegen Spanje, en het verslechterend klimaat, werden opgegeven.

6. De steen van Rotselaar

De Hagelandse ijzerzandsteen heeft generaties lang bouw materiaal geleverd voor de belangrijke bouwwerken in het Hageland, in de Demervallei, tot zelfs een flink deel in de Zuyderkempfen, en vormt één van de typische eigenheden van de zogenaamde Demergotiek, een variant van de Brabantse gotiek.

Het oudste bewijs van het gebruik van plaatselijk gedolven ijzerzandsteen zijn de fundamenten van de Romeinse villa van Rotselaar (2de eeuw). Het oudste nog intacte, maar verborgen monument van Rotselaar, is de vroeg-Romaanse kerktoren van de Sint-Pieterskerk. Rond die toren werd in 1844-1846 de huidige neogotische toren gebouwd: van buitenaf is deze Romaanse toren dus niet te zien. Hij werd gebouwd rond het midden van de 11de eeuw door het Sint-Bartholomeuskapittel van Luik, dat toen de parochie Rotselaar in handen had. Opmerkelijk is dat deze unieke toren volledig in ijzerzandsteen is opgetrokken, tot en met de fraaie, paarsgewijs opgestelde galmgaten, met rondbogen en Romaanse deelszuiltjes met teerlingkapiteel.

Afb. 8. Deel van oude topografische kaart (ca. 1930-1940), met sporen van wijnterrassen (westen en zuidwesten) en steengroeven (noorden).

Minstens al rond 1400 bestond er in Rotselaar een bloeiende steengroeve. Wellicht waren er meerdere groeven. Op oudere topografische kaarten zijn verschillende groevenputten te herkennen op de noordflank van de Middelberg. Zeker twee van die groeven waren eigendom van de heren van Rotselaar en van de abdij Vrouwenpark. Rond 1580 bevond de groeve van de toenmalige heer, de hertog van Aarschot, zich tegenover de heide ten zuiden van Zallaken. Mogelijk is de ijzerzandsteen die in de middeleeuwse gebouwen van de abdij Vrouwenpark werd aangewend (keldergebouw, ca. 1230; abdijkerk, ca. 1270) afkomstig van de Middelberg. De Rotselaarse ijzerzandsteen was van hoge kwaliteit. Dat blijkt niet zozeer uit het feit dat hij werd gebruikt voor de fundamenten van het Leuvense stadhuis (1448), maar vooral, door zijn aanwending voor de

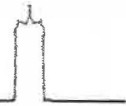
inwendige bouw en versieringselementen van de monumentale Sint-Sulpitiuskerk te Diest (ramen, spitsbogen, nissen, pilaren, wenteltrap, en zelfs het maaswerk van gotische vensters en roosvensters). In de 16de eeuw geraakte de groeve in verval, maar de hertogen van Aarschot lieten deze bron van inkomsten niet opdrogen. In 1653 draaide de groeve weer volop, deze keer voor bouw materiaal voor de imposante barokke Sint-Michielskerk van de Jezuieten te Leuven, en in 1750 voor de aanleg van het kanaal van Leuven naar Mechelen. Rotselaarse steen zit ook verwerkt in de oudste gebouwen van de watermolens aan de Dijle (eveneens bezit van de hertogen van Aarschot). De steengroeve bleef na de Franse Revolutie nog eigendom van de familie van Arenberg. Nog in de jaren 1843-1844 werd een flinke hoeveelheid ijzerzandsteen uit de Rotselaarse groeve getrokken (toen nog steeds eigendom van de hertog van Arenberg) voor de bouw van de nieuwe kerk van Rotselaar.

7. Het ijzer van Rotselaar ?

Tot nog toe vonden we geen enkele bron van vóór 1800 die melding maakt van ijzerertswinning te Rotselaar. België was het eerste land op het continent waarheen de industriële revolutie vanuit Groot-Brittannië oversloeg. In het enthousiasme van die jaren ging men soms ver in het zoeken van basisgrondstoffen. Eén van die experimenten vond plaats op de Middelberg. Vanaf 1847 liet de heer Defacqz uit Leuven ijzersteen delven met het oog op ertswinning. Of hij daarin geslaagd is en hoe lang dit duurde, is nog niet bekend. Nog grootser van opzet was de activiteit, tussen 1931 en 1938, van de "*S.A. des Mines de Fer et Usines Métallurgiques de Gelrode*" ("Naamlooze Vennootschap van de IJzermijnen en Metalurgiefabriek van Gelrode"). Deze maatschappij trok steen uit de IJzerenberg en verkocht die aan de hoogovens van Seraing en Clabecq. Via een klein smalspoor werd de steen afgevoerd naar het vlakbij gelegen stationnetje van Gelrode. Maar ondanks enkele veelbelovende rapporten (1933) werd deze steengroeve opgegeven in 1938. De steen bevatte slechts 25% ijzer, in plaats van de 40% die in het rapport van 1933 werd vermeld. Bovendien zat in het erts een hoog gehalte aan silicium en solfer, wat het minder geschikt maakte voor hoogovens. Maar vooral de import van goedkoper erts uit Zweden deed deze opmerkelijke lokale industrie de das op. Het spoorlijntje voor de ertswagentjes naar het station van Gelrode was lange tijd nadien nog te zien.

Literatuur

Bos K., *The Saint Peter's Church of Langdorp, an example of early Gothic church architecture in the valley of the river Demer. A historical and architectural outline with an in-depth study of its typical building material: the ferruginous sandstone of Northern Belgium*, onuitgegeven verhandeling, K.U. Leuven, Centre for the Conservation of Historic Towns and Buildings, 1989.

Minnen B., 'De Hagelandse heuvelstreek : gemeden, gemind', in : Minnen B. en Van Kerckhove B., *15 wandelingen in de Hagelandse heuvelstreek. (Op stap in Vlaams-Brabant)*, s.l., 1994 (2000²), 10-35.

Minnen B., *Het hertogdom Aarschot onder Karel van Croÿ (1595-1612). Kadasters en gezichten. (Albums de Croÿ)*, Brussel, 1993.

Minnen B., *Een middeleeuwse dorpsgemeenschap : Rotselaar (van de Frankische periode tot rond 1550)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, K.U. Leuven, 1982.

Minnen B., 'Nieuwe gegevens over de heerlijke wijngaard en de Heikant- en Middelberg te Rotselaar, 15de-16de eeuw', *HOGT* 16 (2001) 184-198.

Minnen B., Doperé F., Van Eldere D., Cardon B., *De Sint-Pieterskerk van Rotselaar, 1844-1848. Een nieuwe kerk met oude wortels*, Rotselaar, 1998.

Saenen J., *Het Arenbergdomein Aarschot op het einde van het Ancien Régime (1770-1790)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, K.U. Leuven, 1983.

Verbeeck M., *Archeologische inventaris van Noordoost-Brabant. Kaartbladen 24/5-6 en 32/1-2*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, K.U. Leuven, 1982.

Vanderhoeven V., *Geschiedenis van Rotselaar-Heikant*, gepolykopieerd, Rotselaar (Beatrijsgezelschap), 1974.

